

№ 07 (696)
Люты 2018 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- **Ініцыятыва: ушанаваць рэдакцыю часопіса «Штэрн» –** стар. 2
- **Літаратурная прэмія: лаўрэат М. Шуканаў –** стар. 3
- **Асобы: Ю. Нямцэвіч, К. Малевіч, С. Шушкевіч –** стар. 6, 7

Мерапрыемства, прысвечанае роднай культуры, на Карэлічыне

21 лютага ў Беларусі адзначалі Дзень роднай мовы

Матэрыялы на тэму чытайце на стар. 2 і 5

На тым тыдні...

- ✓ **14 лютага ў** Прэзідэнцкай бібліятэцы Рэспублікі Беларусь адкрылася **выстаўка Леаніда Гоманава «У гармоніі з прыродай»**. Вачыма мастака можна ўбачыць не толькі Беларусь, але і іншыя мясціны свету – сярод іх Кітай, загадкавая краіна з экзатычнай для нас культурой. Аднак усе карціны Л. Гоманава, незалежна ад таго, дзе яны былі створаныя, беларускія паводле менталітэту.
- ✓ **15 лютага ў** Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі адбылася **прэзентацыя выдання «Іван Навуменка. Збор твораў у 10 тамах»** (выдавецтва «Мастацкая літаратура»), над якім працавалі навукоўцы Цэнтра

даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі.

Таксама была прэзентаваная кніга «Легуценнасць і вялікія здзяйсненні: успаміны пра Івана Якаўлевіча Навуменку» (выдавецкі дом «Беларуская навука», укладанне і прадмова С. Лаўшчука). Рыхтавалася выданне ў Інстытуце літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі.

Пад час імпрэзы адкрылася выстаўка «Праўдзівасць і мастацтва слова Івана Навуменкі – даследчыка і пісьменніка», што знаёміць з яго творчай спадчынай. Ідэі і навуковыя гіпотэзы, выразнасць і грунтоўнасць выкладу літаратурных канцэпцыяў, шырыня погляду на свет і глыбокае ра-

- зумненне чалавека і жыцця, шматграннасць таленту – усё гэта ў літаратурна-крытычных кнігах і артыкулах І. Навуменкі, у яго раманнах, апавяданнях, аповесцях. Першыя публікацыі, сучасныя перавыданні, пераклады твораў на іншыя мовы, літаратура аб жыцці і дзейнасці – асноўныя раздзелы выстаўкі.
- ✓ **15 лютага ў** Арт-гасцёўні «Высокае мьста» адбылася **творчая сустрэча з удзельнікамі выстаўкі мастацкага тэкстылю і касцюма «Гіперсвязі», студэнтамі Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў, і дацэнтам кафедры касцюма і тэкстылю БДАМ, сябрам Беларускага саюза мастакоў Маргарытай**

Шчамялёвай. Маргарыта Леанідаўна распавяла пра магчымыя творчай рэалізацыі ў прафесіях мастака тэкстылю і касцюма.

16 лютага ў Літаратурным музеі Петруся Броўкі адбылася чарговая сустрэча практэка «Чытаем сваё. Класіка», што мела назву «Паэтычны двубой „Маладняк“ – „Узвышша“». Жарсць і жорсткасць літаратурнай барацьбы дваццатых, бескампрамісныя пазіцыі яе завадатараў – рэканструкцыя падзеяў тых легендарных часоў ладзілася на вачах глядачоў. Васіль Дранько-Майсюк абараняў гонар «Узвышша», ягонымі вуснамі прамаўлялі Уладзімір Дубоўка, Адам Бабарэка, Язэп Пушча, Уладзімір Жыл-

ка. Ганна Севярынец выступіла ад імя Міхаса Чарота, Алеся Дудара, Міхаса Зарэцкага, Анатоля Вольнага.

17 лютага ў Беларускам дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і побыту ладзілася «Шырокая Масленіца ў беларускім скасэне».

Масленіца – старажытнае славянскае свята, якое сімвалізуе провады зімы. У музеі можна было прыняць удзел адразу ў сямі днях масленічнага тыдня і традыцыйных масленічных гуляннях, паглядзець выстаўку прыладаў, што выкарыстоўваліся для вырабы сыра і масла.

Ахвочыя маглі наведаць майстар-класы па вырабе масленічнай льялькі-абрагачці па пляценні паясоў, убачыць унікальныя масленічныя абрады «Пахаванне дзеда», «Наведанне бабкі-павітухі».

✓ **20 лютага ў** Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі адкрылася **выстаўка «Калекцыя малюнкаў і апісанняў Ліфляндскага Крыстафа Бротцэ»**. Яна арганізаваная сумесна з Пасольствам Латвійскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь і Акадэмічнай бібліятэкай Латвійскага ўніверсітэта.

Выстаўку можна наведаць да 30 сакавіка.

Фота Наталі Кутрэвіч

Ліст-зварот да рэдакцыі «Краязнаўчай газеты»

Шаноўная рэдакцыя, апошнім часам звярнула на сябе ўвагу значная колькасць матэрыялаў пра асвятленне яўрэйскай культуры ў Беларусі (якая, як вядома, налічвае не адну сотню гадоў з часоў ВКЛ). Напрыклад, нядаўна з'явіўся цікавы матэрыял аб музеі «Прасторы Хаіма Суціна» ў «КГ» № 45 (686) за снежань 2017 г., друкаваліся матэрыялы пра выбітнага яўрэйскага паэта Ізю Харыка, у выпусках «Малой краязнаўчай энцыклапедыі» не абмяноў нашых славуных землякоў яўрэйскага паходжання – Ю. Пэна, М. Шагала і іншых.

Так атрымалася, што з часоў працы ў Белрэстаўрацый я (мастак Андрэй Дубнін) захапіўся мовай ідыш, і цяпер завяршаю новы пераклад на беларускую мову рамана-паэмы «Зэлманавічы» Майсея Кульбака, які і жыві, і працаваў у Мінску апошнія дзевяць гадоў свайго жыцця.

У Мінску (у сувязі з вышэйказаным) ёсць адзін цікавы адрас, які лепш за ўсё твораў біяграфіі многіх беларускіх і яўрэйскіх пісьменнікаў 1920 – 1940-х гг.: вул. Рэвалюцыйная, 2. Даем спасылку з энцыклапедыі:

«ШТЭРН» («Зорка»), літаратурна-мастацкі і навукова-палітычны часопіс. Выдаваўся з мая 1925 да крас. 1941 у Мінску на яўр. мове. З 1932 орган Аргкамітэта ССП БССР, з 1934 – ССП БССР. Друкаваў творы яўр. і бел. (у перакладзе на яўр. мову) сав. пісьменнікаў, артыкулы на пытаннях л-ры і мастацтва, хроніку культ. жыцця Беларусі і саюзных рэспублік (...). У часопісе ўдзельнічалі яўр. сав. пісьменнікі З. Аксельрод, Ц. Даўгапольскі, Э. Казан, Г. Камянецкі, М. Кульбак, А. Платнер, Р. Рэлес, І. Харык, Г. Шведзік і інш.». («Беларуская савецкая энцыклапедыя». Т. XI. Футбол – Яя. Мінск: БелСЭ, 1974. С. 364).

Звяртаемся да Беларускага фонду культуры і рэдакцыі «Краязнаўчай газеты» з просьбай падтрымаць сваім аўтарытэтам ініцыятыву ўстаноўкі мемарыяльнай дошкі на месцы былога знаходжання рэдакцыі беларускага яўрэйскага часопіса «Штэрн».

Штотомесачны літаратурна-мастацкі часопіс «Штэрн» цягам 15 гадоў быў важнай з'явай культурнага жыцця Мінска, Беларускай ССР, дый усяго Савецкага Саюза. Да таго ж з сярэдзіны 2010-х гг. актывізацыя прыцягненне замежных турыстаў у Беларусь. Сярод гэтых турыстаў нямала зацікаўленых яўрэйскай тэмай, а між тым у Мінску візуальна мала што сведчыць пра даваеннае культурнае жыццё беларускіх яўрэяў, якое было даволі разнастайным, хоць і супярэчлівым. На сённяшні дзень у горадзе прадстаўлена перадавы гісторыя знішчэння вязняў гэта (мемарыяльны комплекс «Яма», помнікі на Юбілейнай плошчы, на вул. Сухой і г.д.), што вельмі важна, але недастаткова. Дошка з яўрэйскім пісьмом, на нашу думку, стане адной з цікавых, дзеля якой прыедуць у Мінск турысты з далёкага замежжа, асабліва калі аб'ект на Рэвалюцыйнай, 2 будзе ўключаны ў адпаведныя экскурсійныя маршруты.

Андрэй ДУБНІН, мастак, перакладчык з ідыш, Вольф РЫБН'ЧЫК, палітолаг, перакладчык з ідыш

Ад рэдактара. Выканкам ГА «Беларускі фонд культуры» падрыхтаваў прапанову ў Мінгарвыканкам усталяваць мемарыяльную дошку (на двох мовах – па-беларуску і на ідыш) на доме № 2 па вуліцы Рэвалюцыйнай у Мінску, дзе ў 1925 – 1941 гг. размяшчалася рэдакцыя часопіса «Штэрн».

Справаздача аб праведзенай працы за каляндарны год Мясцовага культурна-асветніцкага фонду «Шчорсы і Храптовічы»

1. Арганізаваны і праведзены валанцёрскі летнік з 7 па 18 жніўня 2017 г. 15 чалавек з БДТУ і БДУКІМ прыбыралі парк ад смецця, сухіх галінаў і бярвення, ачышчана тэрыторыя над падмуркамі палаца і частка англійскага парку каля сажалак.
2. Арганізаваны канцэрт мінскай рок-групы «Адкрыты фінал» для валанцёраў і мясцовага насельніцтва.
3. Актыўна праводзіцца збор архіўных матэрыялаў і запісваецца інфармацыя відэаочытаў.
4. Арганізавана цеснае ўзаемадзеянне з прадстаўнікамі СМІ, і пачалося актыўнае асвятленне дзейнасці Фонду.
5. Удзел у навукова-практычнай канферэнцыі «Музеефікацыя каралеўскіх, магначкіх, шляхецкіх рэзідэнцыяў і сядзібаў» у Гродне.
6. Праведзенае асветніцка-гульнявое мерапрыемства «Экобус» для навучэнцаў Шчорсаўскай школы з суботнікам па наведванні парку ў частцы парку сядзібы.

Справаздача аб расходзе Фондам «Шчорсы і Храптовічы» грашовых сродкаў і аб выкарыстанні іншай маёмасці за 2017 г.

Грашовыя сродкі, атрыманыя ў справаздачным перыядзе		Мэты расходу	
Крыніца	Сума	Сума	Каму і за што пералічаныя
Грашовы ўнёсак заснавальніка (фармаванне мінімальнага памеру маёмасці фонду)	2300,00		
Добраахвотныя ўзносы фізічных асобаў	3 364,50	430,35	Выдаткі на адміністрацыйна-гаспадарчыя патрэбы Фонду
		2118,07	Выдаткі на арганізацыю мерапрыемстваў: транспарціроўка валанцёраў, набыццё неабходнага інвентару і прадуктаў
		1993,64	Аплата працы супрацоўнікаў
		1000,75	Адлічэнні на сацыяльныя патрэбы, падаткі і абавязковае страхаванне
Мэтавыя сродкі – спонсарская дапамога ТАА «Белінвест-Інжынірынг», г. Мінск	5 000,00		
Усяго за год	10 664,50	5 542,81	

Рэшта сродкаў на 01.01.2018 г. 5 121,69

Ганна БУДА, заснавальнік і дырэктар
Мясцовага культурна-асветніцкага фонду «Шчорсы і Храптовічы»

Ян Мусвідас з узнагародай

Дачытваем з velcom

15 лютага стартвалі рэгіянальныя фіналы рэспубліканскага конкурсу «Чытаем па-беларуску з velcom». Перад журы і публікай выступілі 30 лепшых чытальнікаў з Мінска па выніках першага этапу конкурсу.

Рэгіянальны фінал прайшоў у сталічнай гімназіі № 4. Галоўнае, што ацэньвала журы, – выразнае і чыстае выкананне твора. Працягласць выступлення для кожнага ўдзельніка была абмежаваная – не болей за 2 хвіліны. У склад журы ўвайшлі пісьменнік, рэдактар часопіса «Вясёлка» Уладзімір Ліпскі, пісьменніца Раіса Баравікова, кіраўнік аддзела карпаратыўных камунікацыяў кампаніі velcom Вячаслаў Смірноў, прадстаўнік камітэта па адукацыі Мінгарвыканкама Вольга Кандрацэва, паэтка Маргарыта Латышківіч. Спецыяльна запрошаным удзельнікам журы стала Пасол Швецыі ў Рэспубліцы Беларусь Крысціна Юханесан, якая падзякавала арганізатарам за «гэтае фантастычнае мерапрыемства», а ўдзельнікам – за тое, што пазнаёмілі яе з беларускай паэзіяй. Раней К. Юханесан падтрымала праект і запісала відэа з чытаннем «Зоркі Венеры» Максіма Багдановіча.

Пераможцамі рэгіянальнага фінала ў Мінску сталі 5 канкурсантаў: Аліна Сухадольская (гімназія № 7), Марыя Любікіна (гімназія № 37), Арсеній Гарэўскі (школа № 120), Ян Мусвідас (гімназія № 30), Уладзімір Чуклай (гімназія № 5). Пераможцы ўзнагароджаныя смартфонамі і запрошаныя на рэспубліканскі фінал конкурсу. Па рашэнні арганізатараў запрашэнне ў рэспубліканскі фінал таксама атрымаў Усевалд Місоль (гімназія № 13). Усе ўдзельнікі рэгіянальнага фінала атрымалі ў падарунак памятнае дыплом і кнігі.

– Я шчыра ўражаны талентам кожнага ўдзельніка. Усе яны пераможцы. Мяне захапіла іх веданне роднай мовы, іх талент і іх імкненне да перамогі. Выбраць пераможцаў было вельмі складана, таму што найлепшыя – усе! – упэўнены старшыня журы У. Ліпскі.

У рамках другога этапу конкурсу «Чытаем па-беларуску з velcom» пройдуць яшчэ 6 рэгіянальных фіналаў: у Брэсце – 22 лютага, Жодзіне (Мінская вобласць) – 1 сакавіка, Віцебску – 15 сакавіка, Магілёве – 20 сакавіка, Гомелі – 10 красавіка, Гродне – 25 красавіка. Рэспубліканскі фінал конкурсу адбудзецца ў траўні. Па яго выніках пяць найлепшых юных чытальнікаў краіны атрымаюць смартфоны «Apple».

Павод інфармацыі арганізатараў

Узнагароджанне Уладзіміра Чуклая

Штогод 12 лютага ў дзень нараджэння беларускага пісьменніка, ганаровага грамадзяніна Жлобіна Аляксандра Капусціна (1924 – 1996) у яго гонар у мясцовай Цэнтральнай раённай бібліятэцы імя Н.К. Крупскай праходзяць літаратурныя чытанні. Кульмінацыяй мерапрыемства з'яўляецца ўручэнне абласной літаратурнай прэміі імя А. Капусціна, што была зацверджаная ў канцы 1990-х гадоў Жлобінскім гарвыканкам і абласным аддзяленнем Саюза пісьменнікаў Беларусі. Яе лаўрэатам ў розныя гады станавіліся вядомыя пісьменнікі – Анатоль Бутэвіч, Уладзімір Ліпскі, Васіль Ткачоў, Валянціна Кадзетава, Міхась Сліва (Кавалёў), краязнаўца Павел Кірычэнка ды іншыя. Сёлетня ўшаноўвалі новага ўладальніка прэміі. Ім стаў супрацоўнік раённай газеты «Новы дзень», краязнаўца, пастаянны аўтар нашай газеты Мікалай Шуканай.

Прайшло ўжо больш за дваццаць гадоў, як няма сярод нас Аляксандра Капусціна – цудоўнага чалавека, патрыёта Радзімы і таленавітага творцы мастацкага слова. Але Аляксандр Пятровіч жыве ў памяці людзей, якія яго ведалі, у сваіх добрых справах і цікавых кнігах. Сёння і мне, аўтару гэтых радкоў, таксама хацелася б падзяліцца ўспамінамі пра пісьменніка ды раскажаць пра некаторыя старонкі яго біяграфіі.

Шчырае прывітанне

Нашае знаёмства адбылося на самым пачатку 1990-х гадоў у рэдакцыі раёнкі (тады яшчэ «Новы дзень» называўся «Камуніст»), дзе я на той час ужо працаваў. Аднойчы, на жаль, дакладна дзень не памятаю, рэдактар газеты Пётр Шугаў запрасіў мяне зайсці да яго ў кабінет. Як аказалася, рэдактар быў не адзін. Побач з ім за сталом сядзеў незнаёмы чалавек, які адразу ўзняўся, уважліва паглядзеў на мяне, усміхнуўся і паціснуў маю руку. Я ўжо здагадаўся, хто са мной так шчыра прывітаўся, і ад гэтага нават крыху разгубіўся. Але на дапамогу прыйшоў Пётр Філіпавіч. Ён адрэкамендаваў нас. А потым сваёму гасцю сказаў:

– Мікола будзе добрым памочнікам у вашых краязнаўчых справах.

– Вельмі спадзяюся, што так і будзе, – прамовіў Аляксандр Пятровіч. – А працы ў нас шмат.

З таго часу і пачалося нашае творчае супрацоўніцтва, што я заўсёды цаніў.

«Ключы» да дзіцячых сэрцаў

Сёння ўжо і не згадаеш, колькі было ў мяне сустрэчаў з А. Капусціным: у маім рабочым кабінете, у раённай бібліятэцы імя Н.К. Крупскай, дзе праходзілі мерапрыемствы з удзелам Аляксандра Пятровіча, у гісторыка-краязнаўчым музеі, адным з стваральнікаў якога быў пісьменнік. У музеі ён веў доўгія размовы з першым яго дырэктарам Яўгенам Карцавым (1930 – 2006): абмяркоўваў розныя праекты па ўвекавечванні памяці сваіх знакамітых землякоў. Не раз далучаўся да гэтых размоваў і я.

З намі засталася частка вялікай душы пісьменніка

Магу засведчыць, што Аляксандр Пятровіч шчыра перажываў, каб маладое пакаленне жлобінчаных ведала і ганарылася слаўнымі справамі сваіх дзядоў і бацькоў. Але пачну з сустрэчаў, што адбыліся ў адзін з апошніх дзён верасня 1995 года. Тады ў Жлобін з Мінска, дзе ўжо доўгі час жыў А. Капусцін, ён прыехаў не адзін, а разам са сваімі сябрамі – прэзідэнтам Беларускага дзіцячага фонду, вядомым дзіцячым пісьменнікам Уладзімірам Ліпскім і слаўным баявым лётчыкам, удзельнікам баёў за Берлін Уладзімірам Цімафеевічам Чыковым, дарэчы – ураджэнцам Жлобіна. Суправаджаў гасцей не толькі я, але і тагачасны старшыня Жлобінскага гарсавета дэпутатаў Віталь Байкачоў, таксама добры сябра Аляксандра Пятровіча.

Мы пабывалі ў школе-інтэрнаце, а потым сустрэліся з дзецьмі-сіротамі, якія навучаліся ў прафтэхвучылішчы № 143 тэкстыльшчыкаў. Трэба было бачыць, з якой любоўю глядзелі мінчане на выхаванцаў

гэтых устаноў. А галоўнае – змаглі знайсці з імі агульную мову, як сапраўдныя педагогі, псіхологі дзіцячай душы і імправізатары. Пазней выхаванцы школы-інтэрната і выкладчыкі прафтэхвучылішча выказалі гасцям сваё здзіўленне, як ім удалося падабраць «ключы» да такіх дзецей, якія звычайна не цырымоняцца з тымі, хто ім не падабаецца, выказваюць сваё незадавальненне тупаннем ног. А тут – шчыры смех і гучныя апладысменты.

Галоўная думка пісьменніка

Падпольшчык, партызан, франтавік – усё гэта пра А. Капусціна. Але пра свой баявы лёс ён не любіў раскажыць (я і сёння вельмі шкадую, што не праявіў патрэбнай настойлівасці). Пісьменнік казаў: «Для мяне галоўнае занатаваць на старонках сваіх кніг мужнасць маіх землякоў, і тых, хто змагаўся за свабоду Жлобіншчыны». І Аляксандру Пятровічу шмат

зрабіў для гэтага, асабліва для ўшанавання падзвіга воінаў 63-га стралковага корпуса пад камандаваннем генерала Леаніда Пятроўскага, які знайшоў вечны спачын у брацкай магіле ў вёсцы Старая Рудня – на радзіме А. Капусціна. Нагадаем, што гэтае вайсковае злучэнне летам 1941 года здзейсніла ўдалы контрудар, у выніку якога больш чым на месяц ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў былі вызвалены Жлобін і Рагачоў.

Разам з Аляксандрам Пятровічам мы пабывалі на месцы баёў корпуса, у ваколіцах Пірэвічаў, Старой Рудні, Скепіні, вядома, там, дзе загінуў мужны генерал, непадалёк вёска Рудзенка. Тут у 1979 годзе быў усталяваны памятны знак, дзе пісьменнік падоўгу затрыміваўся, моўчкі стаяў, думаў аб нечым, вядомым толькі яму аднаму. Разам з намі ў гэтых падзехах звычайна быў і жлобінскі краязнаўца, раней – рэдактар райгазеты Павел Якаўлевіч Кірычэнка (1927 – 2007). Абодва мы цярпліва ча-

калі, калі Аляксандр Пятровіч вызваліўся з палону сваіх думак. Як творчыя людзі, мы добра разумелі, што сапраўдныя творы пішуцца не за сталом у кабінетах, а на месцах тых падзеяў, аб якіх потым пісьменнік раскажа ў сваіх кнігах. Так з'явілася аповець «Салёная раса», кніга «Цвіў бэз, іграла скрыпка» і іншыя творы, у якіх празаік распавядае аб мужнасці першых вызваліцеляў Жлобіншчыны, герояў 1941 года.

Аднаго пакалення

Часта, калі Аляксандр Пятровіч прыязджаў у Старую Рудню, ён наведваўся ў гасці да Людмілы Стальчанка. Гэтыя відзіты былі не проста данай павагі да чалавека, які належыць да пакалення 1920-х гадоў, як і сам пісьменнік. Люд-

**Ветэран педагагічнай працы
Л. Стальчанка**

міла Аляксандраўна дапамагла земляку збіраць матэрыялы да кнігі «Старая Рудня». Нам яна раскажала:

– Аляксандр Пятровіч падоўгу распываў мяне аб тым, што засталася ў маёй памяці. Да таго ж я займалася і краязнаўствам, бо не адно дзесяцігоддзе працавала ў Старабуднянскай школе настаўнікам гісторыі.

– А якім Вам запомніўся Аляксандр Пятровіч?

– Гэта быў вельмі інтэлігентны чалавек, сціплы, добры. Старанна занатоўваў у сваім шшытку кожнае сказанае мною слова, бо лічыў, што ў гісторыі няма дробязяў. Аднойчы Аляксандр Пятровіч далікатна, як ён гэта умеў, зрабіў мне заўвагу, чаму я сама не пішу ўспаміны. «Няма ў мяне пісьменніцкага таленту», – адказала я яму. На гэта ён толькі усміхнуўся...

**Мікалай ШУКАНАЙ,
г. Жлобін**

**Фота Мікалая СЕМЯНЦА
і з уласнага архіва аўтара**

А. Капусцін выступае перад аднавяскоўцамі каля магілы генерала Л. Пятроўскага на мітынгу, прысвечаным памяці камкора

Парадак працы Кангрэсу

[...] Першы дзень быў цалкам аддзелены прывітальнымі прамовамі і агалошэннем тых наказаў, якія былі дадзены розным дэлегатам, а нават і некаторым паасобным дэлегатам з месца, ад іхніх мясцовых арганізацый. [...] Далейшую сваю працу Кангрэс перанёс у будынак Дваранскага Сабрання, якое знаходзілася супроць будынку тэатру і мела вялікую залу для сходаў пленуму Кангрэсу ды шэраг меншых залаў і пакояў для сходаў розных камісій ды секцый, якія былі створаны на Кангрэсе для распрацоўкі паасобных пытанняў. [...]

Палітычныя кірункі на Кангрэсе

Што да палітычных напрамкаў на I Усебеларускім Кангрэсе, дык, гледзячы на іхнюю колькасць і палітычную вагу на Кангрэсе, іх трэба падзяліць на тры асноўныя групы: цэнтр, правае і левае крыло. Цэнтр Кангрэсу склаўся з сяброў Беларускае Сацыялістычнае Грамады, якая мела на Кангрэсе кіруючую ролю і заваявала сабе большасць дэлегатаў, прыхільны да сябе і ўключыўшы ў свае шэрагі многіх дэлегатаў пад час працы самога Кангрэсу. Асабліва шмат увайшло ў ён склад дэлегатаў з гэтак званых групы «безпартыйных», якая паступова разсасвалася на Кангрэсе, далучаючыся да партыйных гру-

некалькі арміяў, з жыдоўскіх палітыкаў розных гатункаў і з латыскіх камуністаў. Абліскамзап не вызнаваў ні праўю беларускага народу на нацыянальнае самавызначэнне, ні беларускае мовы, ні нават самага існавання беларусаў, як народу і Беларусі, як асобнае краіны. Гэты Абліскамзап, на чале якога стаў прараршычк Мяснікоў, ішоў цалкам на шляхах старых расейскіх царскіх урадоўцаў-русфіка-тараў.

Сваркі паміж камуністамі з паводу Усебеларускага Кангрэсу

Найўнасьць шматлічных прыфрантовых і тылавых штабаў ў Менску, а таксама вялікая колькасць розных прадаўніцтваў і ўстановаў Усерасейскага Земскага і Гарадскога Саюзаў ад 1915-га году літаральна залівала Менск чужымі наезднікамі з Расей элэмантамі. [...] У гэткай ненармальнай абстаноўцы, калі ў Менску не выхадзіла нават беларуская газета, заўважыць беларускія элементы ў перапоўненым войскам і чужынцамі горадзе было для чужога чалавека цяжка, асабліва ж калі гэты чужак нават і не жадаў нічога заўважыць і бачыць. [...] Цэнтральныя бальшавіцкія ўстановы, якія на прыкладзе Фінляндыі, Украіны, Грузіі і польскіх легіёнаў пераканаліся ў тым, якую колёсальную сілу маюць нацыянальныя рухі, шу-

што Вялікая Рада прызначыла скліканьне I Усебеларускага Кангрэсу на 5 сьнежня 1917 году ў Менску, прараршычк Мяснікоў зараз жа выехаў у Пецярбург, каб дамагацца ад Нацыянальнага Камісарыяту, якім тады кіраваў Сталін, забароны на гэтак скліканьне. Калі ж Нацыянальны Камісарыят на гэтую забарону не згадзіўся, бо гэта здужа выразна разыходзілася з шырока агалошанымі абяцанкамі, дык у Пецярбурзе была прыдуманая новая камбінацыя. Сталін загадаў знайсці якую колечы беларускую арганізацыю, якая згадзілася бы пайсьці супроць Вялікае Рады і якая склікала бы свой Кангрэс таксама ў сьнежня, але ў іншым горадзе.

Гэткай паслухмяная арганізацыя знайшлася. Гэта была група гэтак званых беларускіх аўтанамістаў, якія ў большасці сваёй належалі да былых расейскіх сацыялістаў-рэвалюцыянераў і ўваходзілі ў Беларускі Абласны Камітэт пры Усерасійскім Савеце Сялянскіх Дэпутатаў. Яны сядзелі ў Пецярбургу [...] і змагаліся тутакса з Пецярбургскімі арганізацыямі беларускіх незалежнікаў: Беларускай Сацыялістычнай Грамадой, Беларускім Вайсковым Камітэтам Пецярбургскага Гарнізону, Беларускім Камітэтам Маракоў Балтыцкага флоту, Беларускім Камітэтам Уцекачоў і Беларускім Культурна-асветным і Выдавецкім Т-вам «Загляне сонца і ў наша ваконца». У склад арганізацыі «абласнікаў», як іх называлі тады ўсе беларусы, уваходзілі людзі, якія ў большасці сваёй ня былі арганічна звязаны з беларускім народам і беларускім адраджэньнем рухам. Сярод іх было шмат латышоў і расейцаў, якія апынуліся ў нашым краі выпадкова і рупліліся толькі аб сваіх персанальных інтарэсах.

«Абласнікі» прызначылі свой Кангрэс на 15 сьнежня ў Магілёве. Яны атрымалі ад Нацыянальнага Камісарыяту вялікія грошы на арганізацыйныя выдаткі і на выплату сутачных сваім дэлегатам. Аднак спроба разьбіць беларускае грамадства на два лягеры і стварыць адрозьні два Усебеларускіх Кангрэсы – з трэскам правалілася. Усе беларускія арганізацыі, грамада, паветы, воласці паслалі сваіх дэлегатаў на 5 сьнежня ў Менск. Змужаны былі суды зьявіцца і самі «Абласнікі» з сваім штабам і кучкай прыхільнікаў на чале з Яўгенам Качарам, Міхалам Гольманам і А. Кюссе-Цюзам. Да іх на Кангрэсе далучыліся яшчэ некаторыя маласьведзьмы дэлегаты з Магілёўшчыны, якімі кіраваў дэмагог Вазіла.

(Паводле зборніка «История Беларуси в документах и материалах», аўтары: ўкладальнікі Ігар Кузняцоў, Валянцін Мазец. Мінск, 2000)

Спроба стварыць раскол у беларускім грамадстве

Калі менскія бальшавіцкія дзеячы і ўстановы Абліскамзапа даведаліся,

(Заканчэнне ў наступным нумары)

Першы Усебеларускі Кангрэс

Паводле ўспамінаў Канстанціна Езавітава

На Кангрэсе гэтым прысутнічала 1872 дэлегаты, з якіх 1167 дэлегатаў мелі права пастанаўляючага голасу і 705 дэлегатаў былі дапушчаны толькі з правам дарадчага голасу, г.зн. ня мелі права галасавання.

Шматлюдны Кангрэс гэты адгуляў дужа вялікую ролю ў гісторыі змаганьня беларускага народу за стварэньне сваё незалежнае дзяржавы. Ён закончыў першы прыезд беларускага адраджэнскага руху, шэрыя дэлегатаў нацыянальнага самаўсведамленьня паасобных адзінак і ўтварэньня першых нацыянальных арганізацый, якія давалі магчымасць агуртаваць нацыянальныя сілы народу і падрыхтаваць масавае выяўленьне волі народу. Вось жа I Усебеларускі Кангрэс быў гэтым выяўцедем волі ўсяго беларускага народу і ў сваім праўнім і псыхалагічным значэньні адгуляў ролю запраўднага Беларускага Устаноўчага Збору.

Адчыненне Кангрэсу

Адчыненне 1-га Усебеларускага Кангрэсу было дужа ўрачыстае. Пры дзвярох будынку стаяла варта 1-га Менскага Беларускага палку, сцена была ўпрыгожана нацыянальнымі сьцягамі і гэрбам Пагоні.

У арганізацыйным прэзыдыюме Кангрэсу былі: прэзыдыюм Вялікай Беларускай Рады, на чале з арганом Аркадемам Смолічам і юрыстам Язэпам Варонкай, прэзыдыюм Беларускай Цэнтральнай Вайсковай Рады, з Сымонам Рак-Міхайлоўскім на чале, і прадаўнікі вялікіх беларускіх арганізацый: з Віцебска, Магілёву, Пецярбургу, Масквы, Кіеву і Адэсы.

За прэзыдыюмам на сцэне стаяў хор Тэраўскага (Уладзіміра. – «КГ»), папоўнены артыстамі і артысткамі 1-га Беларускага Т-ва Драмы і Камедыі, на чале з Флэрыянам Ждановічам і Фальскім (Усеваладам. – «КГ»). Да гэтага вялікага хору далучыўся яшчэ і хор Хаўрусу Беларускае Моладзі. Усе ў прыгожых нацыянальных уборах.

Зала, лёжы, усе бальконы, лёжа аркестры і нават частка праходаў у залі былі заняты дэлегатамі. [...]

Канстанцін Езавітаў

паў. Перайшлі ў фракцыю Беларускае Сацыялістычнае Грамады і значныя групы з былой расейскай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў. Наагул да БСГ, як партыі нацыянальнай і сацыялістычнай, імкнуліся ўсе беларускія сацыялісты.

Правае крыло было найменшым па сваёй лічбе. Складалася яно з паасобных адзінак «стараго закалу», з некаторых беларускіх арганізацый Беларусі (Віцебская і Магілёўская) ды з нешматлікіх клерыкальных групавак. Сюды ж увайшлі і два-тры беларускія абшарнікі.

Левае крыло было даволі моцным, як сваёй лічбай, гэтак яшчэ і тэю энэргійнаю падтрымкаю, якую яно мела звонку ад гэтак звананага «Обласного Исполнительного Комитета Западной Области». Гэты Камітэт быў створаны пад час кастрычніцкай бальшавіцкай рэвалюцыі ў Менску і скароцана называўся «Обліскамзап» (беларуская назва Аблвыканкамзах. – «КГ»). Склаўся ён з расейскіх вайскоўцаў, якіх тады стаяла на Беларусі

Горадскога тэатру. Прысвоенай называўся І. Х. Шапиро, Мінск, 1906.

Мінск, Луб.

Мілагучнае, звонкае, роднае!

Ад 1999 г. 21 лютага розныя народы планеты адзначаюць Дзень роднай мовы. Можна, пра свята гэта чулі не ўсе. Каб данесці да чытачоў, і не толькі, інфармацыю пра яго, бібліятэкары Карэліцкай раённай бібліятэкі штогод праводзяць цікавыя і змястоўныя мерапрыемствы ў сценах сваіх бібліятэк, мясцовых школах, клубках.

Нагадаю, што летась да памятнага дня ў Карэліцкай раённай бібліятэцы прайшоў урок роднай мовы пад назвай «Беларуская мова: старонкі гісторыі», на якім расказалі пра гісторыю ўзнікнення і развіцця нашай мовы. Вершы пра яе чыталі супрацоўнікі бібліятэкі і сябра Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі краязнаўца Святлана Кошур. На мерапрыемстве выступіў настаяцель храма Святой вялікамучаніцы Варвары ў аграгарадку Райца іерей Аляксей Шышкір, які паразважаў аб ужыванні беларускай мовы ў грамадстве.

Прыхільнікаў роднага слова віталі і супрацоўнікі Мірскай гарнаспалковай бібліятэкі, дзе адбылася літаратурна-музычная кампазіцыя «Прыгарніса да

роднага слова». У рамках імпрэзы ладзілася кніжная выстаўка. Літаратурная гасцёўня «З любоўю да роднай мовы» адбылася ў Палужскім дзіцячым садку «Валожкі». Паэтычная гадзіна «Мілагучнае, звонкае, роднае слова» прайшла ў Райцаўскай сельскай бібліятэцы. Цікавыя і змястоўныя імпрэзы, прысвечаныя роднай мове, ладзілі і іншыя бібліятэчныя ўстановы раёна (Варанчанская, Красненская і Баранавіцкая сельскія бібліятэкі).

Хутка бяжыць час, і вось ужо крочыць 2018-ы і з ім чарговы Дзень роднай мовы. У бібліятэках пройдзе Тыдзень беларускай мовы, цягам якога запланаваныя беларускамоўныя мерапрыемствы, куды будуць запрашаны мясцовыя краязнаўцы і пісьменнікі, настаўнікі беларускай мовы і літаратуры. Завершыцца Тыдзень акцыяй «Мова родная – родная мова», якая яшчэ раз падкрэсліць, што мова – душа народа, векавая праца многіх пакаленняў, люстэрка духоўнага жыцця і творчасці грамадства, наш галоўны неацэнны скарб. І сёння гонар і абавязак усіх нас – шанаваць яе, садзейнічаць развіццю яе і росквіту.

Наталія КАЗАРЭЗ,
метадыст Карэліцкай раённай бібліятэкі

Нашая родная сярод іншых родных

• 14 лютага ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адкрылася **выстаўка «Малюнічыя арнаменты родных моў»**. У велізарным свеце – каля сямі тысячай разнастайных моваў! Аднак вядома, што кожная два тыдні знікае яшчэ адна жывая мова. Паводле ацэнак ЮНЕСКА, палова з іх у бліжэйшы час можа страціць апошніх носьбітаў. Каб абараніць мовы, што знікаюць, і захаваць разнастайнасць культуры, штогод 21 лютага адзначаецца Міжнародны дзень роднай мовы.

• 21 лютага ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа ладзілася **акцыя «Дзясятка – за Коласа!»**.

Народны паэт Беларусі Якуб Колас – адзін з заснавальнікаў сучаснай беларускай мовы і новай беларускай літаратуры. За некалькі месяцаў да смерці ён напісаў свой знакаміты ліст-заклік аб крытычным стане беларускай мовы, радкі якога і сёння актуальныя: «Найвялікшым духоўным багаццем народа з’яўляецца яго мова. У мове адлюстроўвалася гісторыя народа, яго працоўнае жыццё, яго барацьба, яго смутак і радасць, яго прырода, яго любоў і гнеў».

Удзельнікі музейнай акцыі «Дзясятка – за Коласа!» пісалі дыктоўку па творах Якуба Коласа і вызначалі, з якога твора ўзяты ўрывак. Тыя, хто напісаў дыктоўку на дзесяць балаў і правільна назваў твор, атрымалі падзякі і памяtnыя сувеніры ад музея.

• 22 лютага ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбылася **імпрэза «Па старонках «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы»»**, прымеркаваная да Міжнароднага дня роднай мовы.

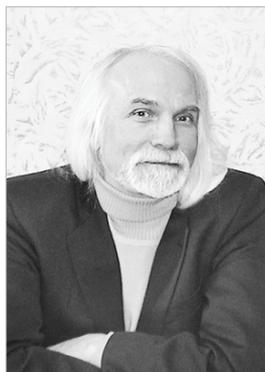
Разам з загадчыкам аддзела гісторыі беларускай мовы Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Наталляй Палашчук наведнікі музея маглі пагартыць старонкі «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы» і паразважаць над яго роляй у захаванні і развіцці беларускай мовы і культуры. Таксама можна было навучыцца чытаць старадаўнія тэксты – у гэтым дапамагала Ірына Будзько, загадчык кафедры беларускай і рускай мовай Беларускага нацыянальнага тэхнічнага ўніверсітэта, вядучы навуковы супрацоўнік аддзела гісторыі беларускай мовы Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Флагманскі карабель Беларускай культуры

Сёлетні студзень юбілейны для часопіса «Роднае слова». Выданне знакавае для Беларусі. Ад заснавання ў канцы 1987 г. яго прызначалася ў дапамогу настаяцкім беларускай мовы і літаратуры, але перасягнула блізкаму мату і стала дарэкам навукоўцаў і культуралагічнай энцыклапедыяй для шырокага кола чытачоў.

Стваральнік «Роднага слова» Міхась Шавыркін (1947 – 2016) кіраваў выданнем каля дваццаці гадоў, збіраючы вакол сябе сапраўдны клуб рупліўцаў, аданых аматараў роднага пісьменства, кіруючыся прынцыпамі беларусацэнтрнасці, прыродаацэннасці, прыярытэту духоўнага над матэрыяльным. На пачатку 1990-х гг. многія ў айчынным прыгожым пісьменстве, матэрыяльнай культурнай спадчыне было адкрыццём, і «Роднае слова» адкрывала, вынаходзіла Беларусь для мноства зацікаўленых прыхільнікаў. Творчай энергіі першага кіраўніка хапіла, каб выданне праз

Міхась Шавыркін

дзесяцігоддзі годна выходзіла з крызаў і, не змяняючы патрыятычнай сутнасці, дасканаліла змест і форму, адказваючы на выклікі часу, застаючыся верным Беларускаму Слову, нарошчваючы разам з гадавымі коламі прафесіяналізм, дасведчанасць, майстэрства.

На старонках часопіса настаянікі знаходзяць метадычныя матэрыялы, распрацоўкі

ўрокаў. Бібліятэкары і культурныя арганізатары карыстаюцца сцэнарыямі мерапрыемстваў і літаратурных віктарынаў, апублікаваных у выданні. Да яго звяртаюцца старшакласнікі і студэнты пры напісанні навуковых і творчых працаў. Часопіс – стартвая пляцоўка для ўзлёту ў вялікую навуку: у ім публікуюцца апрабачныя матэрыялы кандыдацкіх і доктарскіх дысертацыйных даследаванняў (па чатырох ВАКАўскіх спецыяльнасцях: філалагічных навук, мастацтвазнаўстве, культуралогіі, педагогіцы). Слышны навукоўцы дзяляцца архіўнымі знаходкамі, інтэлектуальнымі здабыткамі, моўным досведам, тэорыямі ў парадку абмеркавання і практычнымі парадамі. На прыкладзе «Роднага слова» можна прасачыць, як эвалюцыянавала мова беларускай гуманітарнай навуцы ад навукова-папулярнай да больш кандавана-тэрміналагізаванай. Усяго часопіс змясціў больш за дзесяць тысячай тэкстаў.

Аўтарамі выдання сталі замежныя навукоўцы з Украіны, Казахстана, Балгарыі, Япо-

ні, амаль штонумар друкуюцца маладзья даследчыкі з Кітая.

Выходзячы за межы друкаваных старонак, рэдакцыя працуе з адоранай беларускай моладдзю. Рэгулярна абвешчваюцца і праводзяцца абшчыны даследчых працаў вучняў. Апошні конкурс, прысвечаны даследаванню сямейных радаводаў, быў адкрытым і не меў абмежавання для ўзросту ўдзельнікаў.

«Роднае слова» мае выдавецкую ліцэнзію. У невялікай пакуль што бібліятэцы часопіса выдавецтва вылучаецца серыя «Я – сын Ваш: Летапіс беларускай шляхты» Анатоля Статкевіча-Чабаганова, прысвечаная гісторыі беларускіх родаў ад найстаражытнейшых часоў да нашых дзён. Кнігі змяшчаюць радаводныя роспісы, а таксама цікавыя факты і зямальныя сюжэты з жыцця прадстаўнікоў шляхты, копіі гістарычных дакументаў і фотаздымкаў.

Не сакрэт, што апошнія гады не самая простыя ў эканамічным плане для многіх друкаваных выданняў краіны. Ужо некалькі гадоў знакавы

для беларускай навукі і настаяніцтва часопіс выдаецца выключна за ўласныя сродкі ад падпіскі без дзяржаўных датацыяў.

Трыццаць гадоў – змена пакалення. У лічбавы век слова пакідае папяроявы носьбіты і крышталізуецца на экраннах гадзетаў. І «Роднае слова» асвойвае сацыяльныя сеткі. Часопіс займае паралельна з традыцыйнай папяроявай версіяй магчымаць больш таннай лічбавай электроннай падпіскі на выданне праз сістэму АРІП (адзіная разліковая інфармацыйная прастора) адразу з сайта часопіса (<http://rod-slova.by>).

Мерапрыемства за нагоды трыццацігоддзя «Роднага слова» адбылося 2 лютага ў зале Прэзідыума Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Шмат добрых слоў у выданні і яго сённяшняй кіраўніцы Зоі Падліпскай прывяцілі госці: вядомы дзеячы беларускай навуцы, акадэмікі НАН Беларусі, дактары і кандыдаты навук, пісьменнікі, прадстаўнікі міністэрстваў і ўпраўленняў адукацыі, настаянікі. «Зоркай Беларускай культуры» і яе флагманскім караблём назваў выданне Алесь Бельскі, адзін з першых аўтараў і сталы сябар рэдакцыі.

Крысціна ПУЧЫНСКАЯ

А. Лакотка і З. Падліпская

Рэдакцыя пад час юбілейнай імпрэзы

Наш календар

Паўстанец і кніжнік з-пад Рафаілавых крылаў

Юльян Урсин Нямцэвіч нарадзіўся 16 лютага 1757 г. у в. Скокі Брэсцкага павета. Непадалёк Скокаў на невялікім узвышшы стаіць цагляны калона. Як піша Анатоль Гладышчук, аўтар кнігі «Нямцэвічы. Сапраўдныя гісторыі», бацька Юльяна Марцэль Нямцэвіч «наставіў на высокай калоне статуу святога Рафаіла, якая стаяла непадалёк дворака і ад якой да апошняга часу засталася калона без статуі... Рафаіл – гэта адзін з сямі арханёлаў... з іншымі арханёламі вучыць Ноя распазнаваць зёлкі, перадае Адаму кнігі таемных ведаў». Марцэль не выпадкова ўзніс на цагляную калону менавіта Рафаіла. Марцэлева жонка Ядзвіга з Сухадольскіх нарадзіла пятнаццацера дзяцей, і толькі палова з іх выжыла. Зварот бацькі да Рафаіла добра зразумелы.

Аднак Юльян выжыў і стаў бадай што самым вядомым прадстаўніком шляхецкага роду Нямцэвічаў герба «Равіч». Вучыўся ў Брэсцкім езуіцкім калегіуме, потым – у т.зв. «рыцарскай школе» ў Варшаве – Варшаўскім кацэдцкім корпусе. Ужо тады выявіліся яго літаратурныя здольнасці.

У 1785 г. Ю. Нямцэвіч выбіраюць дэпутатам Чатырохгадовага сейма. Ён быў адным з аўтараў Канстытуцыі 3 мая 1791 г. З таго ж года ўваходзіў у склад Адукацыйнай камісіі, заснаванай сеймам Рэчы Паспалітай пасля забароны Папам Рымскім ордэна езуітаў: ёй перадаваліся ўсе навучальныя ўстановы ордэна на тэрыторыі краіны. Камісія праводзіла агульную рэформу сістэмы адукацыі ў краіне.

Нямцэвіч актыўна змагаўся супраць драпежных падзеяў Рэчы Паспалітай, што зблізіла яго з праслаўленым у вайне за незалежнасць ЗША брыгадным генералам Тадэвушам Касцюшкам, які акрурат у той час вярнуўся з-за акіяна на радзіму. Разам яны распрацоўвалі планы паўстання, а калі яно пачалося, Нямцэвіч стаў найбліжэйшым памочнікам Касцюшкі. 10 верасня 1794 г. пад час бітвы пад Мацеёвіцамі Нямцэвіч і Касцюшка – абодва паранены – трапілі ў палон і на два гады былі зняволеныя ў Петрапаўлаўскай крэпасці ў Санкт-Пецярбургу. Пасля вызвалення з крэпасці Нямцэвіч разам з Касцюшкам з'ехаў у ЗША. Там ажа-

ніўся, дадо-му ж вярнуўся, атрымаўшы вестку пра смерць бацькі.

У гэты час Ю. Нямцэвіч шмат піша. У зборніках прозы «Літоўскія пісьмы» (1812) было адлюстраванае жыццё Беларусі таго часу, у «Гістарычных песнях» (1816) распавядаецца пра славетных людзей Рэчы Паспалітай. Напісаў раманы «Два паны Сячехі» (1815), «Ян з Тэнчына» (1825) ды іншыя творы.

Удзельнічаў у паўстанні 1830 – 1831 гг. – тады Нямцэвічу было 74 гады! Пасля задушэння паўстання яго маёмасць была канфіскаваная, бібліятэку ж, якую Ю. Нямцэвіч збіраў шмат гадоў, прадалі на аўкцыёне. Нямцэвіч выехаў у Францыю. У эміграцыі пражыў яшчэ 10 гадоў, заснаваў у Парыжы Польскую бібліятэку, плённа займаўся літаратурай (пісаў папольску). У кнігах «Дзённікі маіх часоў» (выйшла ў 1848), «Гістарычныя падарожжы па польскіх землях, што адбыліся ад 1811 да 1828 гадоў»

Падрыхтавала
Ніна КАЗЛЕНЯ

Юльян НЯМЦЭВІЧ

Рапуха і святляк

Байка

У глухой начной цямрэчы
Ззяў Святляк на сцэжцы роснай,
Ды на вочы недарэчы
Транііся Рапусе злоснай,
І Рапуха без адкладу
На яго струменем яду
Плюе. «Чым заслужыў
такой я долі?» –
Спытай ён, як замгліліся
ўжо вочы.
Быў яму адказ: «Даволі,
Што святло ліеш ты ўночы».

(Перакладз і польскай мовы
Антон Францішак Брыль)

Этнабатанічныя нататкі да спазнання гісторыі фармавання культурнай флоры Целяханшчыны

(Заканчэнне.
Пачатак у №№ 4–6)

саджаных раней дрэваў за-хаваліся і да нашага часу.

Парэчкі чырвоныя (*Ribes rubrum*) – зрэдку вы-

рошчваліся ў некаторых гаспадарках.

Сліва дамашняя (*Prunus domestica*) – сустракалася паўсюдна ў садах. Быў распаўсюджаны гатунка з невялікімі пладамі сіняга колеру, які даволі часта сустракаецца ў садах і сёння, а таксама ў здзічэлым выглядзе расце на месцы колішніх сядзібаў і хутароў.

Яблына дамашняя (*Malus domestica*) – вырошчвалася ў садах даволі часта. Найбольш распаўсюджанымі гатункамі былі «Штрэй-флінг» і «Каштэля». Сустракаліся таксама «райскія яблыкі», якія выкарыстоўваліся ў якасці прывою для больш каштоўных гатункаў. На сялянскіх падворках звычайна вырошчваліся выкапанія ў лесе дзічкі.

Чаромха звычайная (*Padus avium*) – часта высаджвалася каля жылля як дэкаратыўная і харчовая расліна.

Чаротніца трыснаговаяя (*Phalaroides arundinacea*) – была адзіным дэкаратыўным злакам у першай палове XX стагоддзя. Вырошчвалася яе форма з стракатымі лістамі, якая ў народзе называлася «шаўковая траўка».

Чубушнік звычайны (*Philadelphus coronarioides*), або язмін – гэты хмызняк зрэдку сустракаўся каля панскіх сядзібаў. Пазней стаў адным з самых распаўсюджаных дэкаратыўных хмызнякоў (разам з бэзам) на сялянскіх падворках.

Штокружа ружовая (*Althaea rosea*), або мальва – была шырока распаўсюджанай дэкаратыўнай раслінай, вырошчвалася паўсюдна. Асабліва любілі яе сяляне.

Ясень звычайны (*Fraxinus excelsior*) – з'яўляўся адным з самых распаўсюджаных дрэваў, якія адмыслова высаджваліся ў дэкаратыўных мэтах. Многія з па-

Садовыя расліны

У 1920 – 1930-я гады садводства толькі пачынала развівацца, і ў большасці сялянскіх гаспадарак плодывыя і ягядныя дрэвы і хмызнякі амаль не вырошчваліся. Нават звычайныя грушы дзічкі былі дастаткова рэдкімі. Аднак у садах панскіх гаспадарак і ў некаторых зацікаўленых сялянаў сустракаліся разнастайныя гатункі яблыняў, грушаў і некаторых іншых раслінаў.

Вішня звычайная (*Cerasus vulgaris*) – была адным з самых распаўсюджаных плодывых дрэваў. Даволі часта вырошчвалася каля хатаў, часам як дэкаратыўная расліна.

Груша лясная (*Pyrus pyrastrer*) і груша звычайная (*Pyrus communis*) – гэтыя плодывыя дрэвы хоць і вырошчваліся паўсюдна, але былі прадстаўленыя гатункамі нізкай якасці. Плады былі невялікага памеру і дастаткова цвёрдыя, таму спажываліся ў пераспелым выглядзе і называліся гнілушкімі. Іх таксама ў даволі вялікай колькасці сушылі на зіму.

Падсумоўваючы вышэй сказанае, можна адзначыць, што ўжо ў 1920 – 1930-я гады культурная флора Целяханшчыны налічвала больш чым 100 відаў самых розных раслінаў. Гэта паказвае на разнастайнасць і багацце культурнай флоры такога невялікага рэгіёна, бо, паводле нашых падлікаў, на тэрыторыі ўсёй сучаснай Брэсцкай вобласці ў той час вырошчвалася не больш за 250 відаў раслінаў. Увогуле тыя гады былі знакавым перыядам у фармаванні культурнай флоры Целяханшчыны. З аднаго боку, уваходжанне заходняй часткі Беларусі ў склад Польшчы спрыяла з'яўленню мноства новых відаў раслінаў, якія спачатку трапілі ў панскія сядзібы з розных куткоў Еўропы і свету, а пасля распаўсюджваліся і сярод сялянаў. З другога боку, у той перыяд карэнным чынам змяніўся і светапогляд мясцовых жыхароў, прычынай гэтага стала Першая сусветная вайна. Ні раней, ні пасля насельніцтва Целяханшчыны не зведвала такога масавага перамяшчэння, калі ўсе цывільныя жыхары былі вывезеныя ў глыб Расіі, а прызваныя на службу вайскоўцы ваявалі на розных франтах. Пабацьчышы свет і вярнуўшыся пасля на радзіму, людзі былі ўжо зусім іншымі, што выяўлялася ў тым ліку і ў імкненні да павышэння ўласнага культурнага ўзроўню праз вырошчванне розных дэкаратыўных раслінаў каля свайго жылля. Менавіта ў гэты час былі закладзеныя традыцыі азелянення сядзібаў і падворкаў, якія адчуваюцца і сёння. Найбольшага росквіту дасягнула агародніцтва, пачолькі былі падобраныя гатункі розных відаў раслінаў, устойлівыя да мясцовых прыродных умоваў і пры гэтым дастаткова ўраджайныя. На жаль, далейшаму развіццю і фармаванню самабытнай культурнай флоры Целяханшчыны, які флоры ўсёй

Заходняй Беларусі, перашкодзілі распачатыя савецкай уладай калектывізацыя і неабгрунтаванае раскулачванне, высылка найбольш руплівых гаспадароў, разрабаванне панскіх сядзібаў і шэраг іншых негатыўных чыннікаў. Калектывізацыя суправаджалася пераходам да буйнагатаварнай сельскагаспадарчай вытворчасці, што патрабавала новых аграгэнічных прыёмаў, вырошчвання гатункаў абмежаванага кола раслінаў. У выніку многія цікавыя віды культурных раслінаў назаўсёды зніклі з палёў і агародаў (чачавіца, сырадзеля, пшаніца спельта і іншыя), або іх атэнтачныя гатункі былі замененыя звычайнымі для сярэдняй паласы СССР. Пашанцавала толькі дэкаратыўным і садовым раслінам – гэтыя групы культурных відаў, наадварот, сталі больш багатымі і разнастайнымі. Цікава, што многія гатункі садовых і дэкаратыўных раслінаў старой селекцыі не згубілі сваіх адметных якасцяў і нават сёння вырошчваюцца каля хатаў або ў здзічэлым выглядзе сустракаюцца на месцы колішніх панскіх сядзібаў і хутароў.

Адметна, што ў Целяханскім цэнтры дзіцячай творчасці вядзецца праца па пошуку і захоўванню разнастайных відаў і гатункаў культурных раслінаў, якія вырошчваліся на нашых землях у мінулым. З генетычных банкаў навуковых цэнтраў Расіі, Польшчы, Злучаных Штатаў Амерыкі і некаторых іншых краінаў атрыманыя ўзоры насення, сабраныя ў Беларусі пад час экспедыцыяў у 1930-х гадах. Гэта сведчыць не толькі пра вага і цікавасць сучасных беларусаў да свайго мінулага, але і пра тое, што культурная флора Целяханшчыны, які ўсёй Беларусі, здаўна прыцягвала ўвагу навукоўцаў.

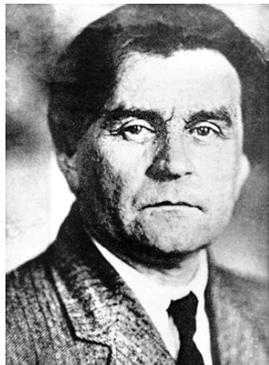
Аляксандр МЯЛК, Леанід ЖЫЦАНЦЭЎ

Наш календар

23 лютага споўнілася 140 гадоў з дня нараджэння **Казіміра МАЛЕВІЧА** – беларускага і расійскага мастака, тэарэтыка мастацтва, аднаго з заснавальнікаў супрэматызму.

К. Малевіч нарадзіўся ў 1878 г. Вучыўся ў Вучылішчы

Казімір Малевіч

жывапісу, скульптуры і дойлідства (1904 – 1905) і ў студыі Ф. Рэрберга ў Маскве (1905 – 1910). У 1919 – 1922 гг. выкладаў у Народнай мастацкай школе ў Віцебску. У 1923 – 1927 гг. дырэктар Ленінградскага дзяржаўнага інстытута мастацкай культуры.

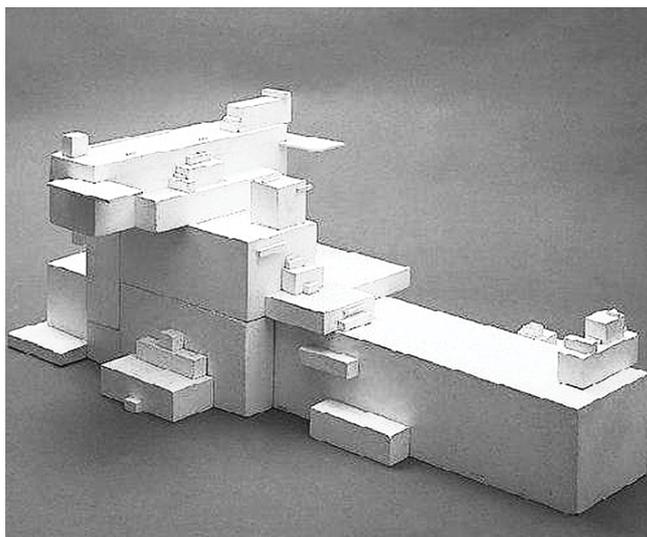
На мяжы 1900 – 1910-х гг. імкнуўся сумясціць прынцыпы кубізму і футурызму («На сенажаці», 1909 г.; «Станцыя без прыпынку», 1911 г.). З 1915 г. ствараў супрэматычныя кампазіцыі, у якіх цалкам адышоў ад адлюстравання натуральных рэчаў і з’яваў, адмовіўся ад канкрэтнай сюжэтнай змястоўнасці твораў, трактаваў прадметную форму як камбінацыю кантрастных па колеры геаметрычных элементаў («Чорны квадрат», 1915 г.; «Палёт аэраплана», 1915 г.; «Чырвоны квадрат», 1917 г., інш.). У 1920-я гг. з дапамогай прасторавых кампазіцый («архітэктон») вывучаў фармальную мову плас-

тычных мастацтваў, ствараў праекты побытавых рэчаў, маляўнікі для тэкстылю і інш. У 1918 г. стварыў афармленне першай пастаноўкі «Містэрыйбуф» У. Маякоўскага. У пачатку 1930-х гг. рабіў спробы вярнуцца да выяўленчасці ў жывапісе і перайсці да савецкай тэматыкі («Дзяўчына з чырвоным дрэўкам», 1932 г.).

Аўтар мастацтвазнаўчых працаў «Ад кубізму да супрэматызму» (1916 г.), «Супрэматызм» (1920 г.) і інш.

Памёр 15 мая 1935 г. у Ленінградзе. Урна з прахам пахаваная каля любімага дуба мастака ў в. Нямчынаўка (Маскоўская вобласць).

*Падрыхтаваў
Алесь САЧАНКА*

Архітэктон «Альфа» (1920 г.). Дзяржаўны Рускі музей, Санкт-Пецярбург

Бібліятэкар, бухгалтар, лесаруб, цясляр, калектар, геолог... паэт ШУШКЕВІЧ

Нарадзіўся Станіслаў ШУШКЕВІЧ 19 лютага 1908 годзе ў вёсцы Вакінава (цяпер у Дзяржынскім раёне) у сям’і беззямельнага селяніна. Нейкі час Шушкевічы жылі ў пасёлку Сямёнкава (каля Дарагабужа на Смаленшчыне), дзе бацька працаваў рабочым на бровары. А на пачатку Першай светнай вайны сям’я вярнулася ў родныя мясціны. Ужо пер шавецкай уладзе С. Шушкевіч паступіў у Сеніцкую пачатковую школу (у в. Каліца Мінска). Цікава, што яго настаўніцай была Алімпіяда Васільеўна Сонцава, якая ў 1889 годзе ў той жа школе вучыла Янку Купалу. Пасля вучыўся ў Мінскай працоўнай сям’ягодцы.

Складаць вершы С. Шушкевіч пачаў у малодшых класах. У 1924 годзе газета «Савецкая Беларусь» апублікавала яго невялікі допіс; а ў часопісе «Малады араты» з’явіўся напісаны ім верш.

У 1926 годзе паступіў у Мінскі педагагічны тэхнікум і быў прыняты ў літаратурную арганізацыю «Маладняк» і Беларускаю асацыяцыю пралетарскіх пісьменнікаў. Вучоба ў педтэхнікуме ўмацавала захапленне паэзіяй. Па сканчэнні двух курсаў працаваў у Кніжнай палаце, Беларускай дзяржаўнай бібліятэцы, потым загадваў бібліятэкай Наукова-даследчага інстытута сельскай і лясной гаспадаркі. І друкаваўся ў перыёдыцы. У 1931 годзе паступіў вучыцца на крытыка-творчае аддзяленне літаратурнага факультэта Мінскага вышэйшага педагагічнага інстытута, працаваў у газэце «Літаратура і мастацтва»; пазней – супрацоўнік газэтаў «Калгаснік Беларусі» і «Звязда». На пачатку 1930-х гадоў пабраўся шлюбам, жонка – Гелена Людвікаўна Раманоўская, беларуская савецкая пісьменніца, перакладчыца. У 1934

годзе прыняты ў СР БССР. Першая кніга «Вершы» выйшла ў 1934 годзе, а ў 1936-м – казка для дзяцей «Звярыны бал». Да друку падрыхтаваў і другую дзіцячую кніжку «Лодка-падводка». Але 15 лістапада 1936 года Станіслаў Пятровіч быў беспаспартна арыштаваны за «прыналежнасць да контррэвалюцыйнай нацдэмаўскай арганізацыі». У час Вялікай Айчыннай вайны рукапіс «Лодкі-падводкі» згарэў, аднавіць яго па памяці было немагчыма.

У час 8-гадовага палітычнага зняволення С. Шушкевіч сядзеў у турмах, быў у лагерах і ссылцы. Па вызваленні ў 1944 годзе працаваў вольнанаёмным бухгалтарам у саўгасе. У 1946 годзе вярнуўся на радзіму, уладкаваўся настаўнікам беларускай мовы і літаратуры ў Данілавіцкай школе (Дзяржынскі раён)... А ў 1949 годзе – новы арышт. Рэабілітаваны прэзідыумам Вярхоўнага суда БССР 29 снежня 1954 года. Вярнуўся на радзіму толькі ў 1956 годзе, канчаткова рэабілітаваны па абедзвюх справах 26 верасня 1975 года.

Давялося паэту, як сам ён пісаў, «нягод адведаць поўнай мераю»: працаваў лесарубам, цясляром, калектарам, шахцёрам, геологам. Адбываючы тэрмін у Краснаярскім краі, ледзьве не замерз, ледзь не патануў, ідучы па нетрывалым лёдзе Ангары.

Вяртанне на радзіму стала магутным стымулам новых задумаў і планаў, Станіслаў Пятровіч адразу ўключыўся ў грамадскае і літаратурнае жыццё Бела-

Станіслаў Шушкевіч з унукам Стасем (1985 г.)

русі. Працаваў у рэдакцыі газеты «Мінская праўда», у 1958 – 1970 гадах загадваў аддзелам газеты «Літаратура і мастацтва». Быў жаданым госцем у працоўных калектывах, часта наведваў школы, дзіцячыя сады, сустракаўся са студэнтамі. Пераважная большасць лірыкі паэта – для дарослых: кнігі «Дарагою вясны», «Услед за марамі», «Дарога ў залатую восень», «Рэха маладосці», «Сонца над маім асеннім садом» ды інш. Надзвычай гарманічным паэзія С. Шушкевіча для дзяцей, яна натуральная, простая, сведчыць, што паэт умее весела смяяцца, што ён вялікі педагог у сваіх

вершах. Яны напісаныя «на добрую навуку». Тут да месца назваць кнігі «Колькі кіпцікаў у кошкі», «Казачны перам», «Едзе страшная Яга», «Казёл на верталёце», «Непаседлівая вавёрка»... Многія вершы С. Шушкевіча пакладзены на музыку. Ён узнагароджаны медалямі. Заслужаны работнік культуры Беларускай ССР (1983). І самая высокая ўзнагарода былога вязня сталінскіх лагераў – сын Станіслаў, фізік, член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (1991), доктар фізіка-матэматычных навук (1970), прафесар (1972), заслужаны дзеяч навукі і тэхнікі Беларусі (1982). Ён стаў першым кіраўніком незалежнай Рэспублікі Беларусь.

Памёр Станіслаў Шушкевіч 1 лютага 1991 года. Пахаваны ў вёсцы Шчытгомірычы Мінскага раёна.

*Падрыхтаваў
Уладзімір ПУЧЫНСКІ*

Станіслаў ШУШКЕВІЧ

Не магу жыць без Радзімы

*У дуброве каля рэчкі
Віснучь сонныя парэчкі,
У пералеску ля крыніцы
Ззяюць спелыя суніцы.
І вясной, і цёплым летам
Тут найкола многа кветак.
Нівы жыта і пшаніцы,
У стаўку вада іскрыцца.
Журавель з вядром,*

калодзеж...

*Дзе ж такое месца знойдзеш?
Ну куды ж пайсці, падацца,
Па якой прайсці мне кладці?
Харастов, куды ні глянеш,
Ад святання да змяркання.
І парэчкі – каля рэчкі,
І суніцы – ля крыніцы...
Без цябе жыць немагчыма,
Мая любая Радзіма.*

Жыла, жыве і будзе жыць...

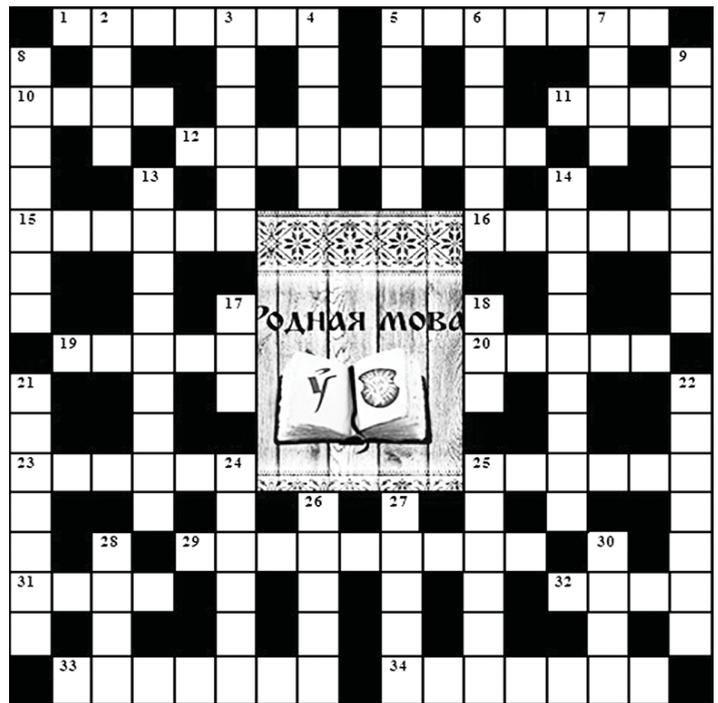
Уздоўж

1. Сістэматызаваны пералік кніг, экспанатаў і інш. **5.** «Я спяваю пра жыта і пра жаўранка, // Ненавідзеў акупантаў і прыгнёт, // А ... – вялікадзяржаўнікаў, // Што разбэсцілі вялікі мой народ». З верша П. Панчанкі «Беларуская мова». **10.** «Пявуча мая мова – // Душы маёй струна! // Бываюць мовы блізкія, // А родная ...». З верша Л. Забэлы «Родная мова». **11.** «Мова мая, наш чысты ... нявінны, // з табою не ўстыд нам выйсці да людзей». З верша Л. Геніюш «Мова мая». **12.** «І будзе ўнукаў ... // Там, дзе сягоня плача дзед». З верша Янкі Купалы «Ворагам беларушчыны». **15.** «Спяваюць на чужыя ... // Адзіныя ў свеце беларусы». З верша А. Балученкі «Мова вернецца». **16.** «Мая родная мова – ... // Праз якое я згледзеў юнацтва». З верша Т. Дзямянавай «Мая родная мова-калыска». **19.** «У песнях жа родны край, родныя ... // Жылі і жывуць, і жыць будуць заўсёды». З верша Янкі Купалы «Родныя песні». **20.** «Яна майго натхнення ... // Паэту вечнае святло». З верша М. Прыходзькі «Я беларускай мовы носьбіт». **23.** «І з усіх песняроў мне мілей і бліжэй // Роднай мовы пясняр – неўміручы ...». З верша Н. Глевіча «Родная мова». **25.** ... Маршак. Імя вядомага расійскага пісьменніка, дзіцячага паэта, карані роду якога на Беларусі, у 1930-я гг. Маршак параіў беларускаму паэту-пачаткоўцу Алеся Салаўя псаць толькі на роднай беларускай мове. **29.** «Наша мова – ... весні // Аксаміт жаўруковае песні». З верша Янкі Золака «Наша мова». **31.** «Без крывінік матчынае слова: // Кнігаўку чужы дзярэ ...».

З верша В. Гардзея «Матчына мова». **32.** Страва з дробных кавалачкаў мяса, рыбы. **33.** Слупок тэксту ў кнізе, газеце. **34.** «І першую кнігу на мове сваёй // друкуе нашчадкам ...». З верша Л. Геніюш «...».

Упоперак

2. Адтуліна, прасвет у чым-небудзь. **3.** «Прыгожа ... выводзіць ён пяром». З верша М. Багдановіча «Перапісчык». **4.** «Мая спадчына, ... і маёй калыска, // Мілагучная, шчырая, добрая мова». З верша М. Лешчуна «Родная мова». **5.** «Як ..., і я б мкнуў да зор: // Там сонца, раздолле, прастор». З верша Янкі Купалы «І вецер, і ..., і я...». **6.** Аб'ём з часткі друкарскага набору. **7.** «Буйна ўзойдзе наша ... // Будзе волі, хлеба». З верша Янкі Купалы «Зашумеў лес разгуканы». **8.** Старадаўні народныя вандрорны тэатр. **9.** Уменне чытаць і пісаць. **11.** Спецыяліст па картаграфіі. **14.** Музычна-драматычны твор. **15.** «Ды калі ты не бязродны ... // Гавары са мной па-беларуску». З верша Я. Янішчыц «Будзе слоту абвешчаць прагноз...». **18.** Спосаб шыцця, вышыўкі. **21.** Кандытарскі выраб. **22.** «Дык шануй, ..., сваю мову – // Гэта скарб нам на вечныя годы». З верша Алеся Гаруна «Ты, мой брат, каго завуць беларусам...». **24.** Асоба, якой даручана апека над кім-небудзь. **25.** Апора для спіны ў крэсла, канапы. **26.** «Як ..., агністае, // Як Нёман, празрыстае». З верша Д. Бічэль-Загнетавай «Роднае слова». **27.** Невялікі літаратурны твор. **28.** «Родная ...».

цудоўная ...! // Ты нашых думак уток і аснова». З верша У. Дубоўкі «Родная ...». **30.** «Ставонная ліра ў мяне, //

Пясняр я, ...-чарадзеі». З верша Максіма Танка «Вячэрняя люстра вады». **Складу Лявон ЦЕЛЕШ**

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

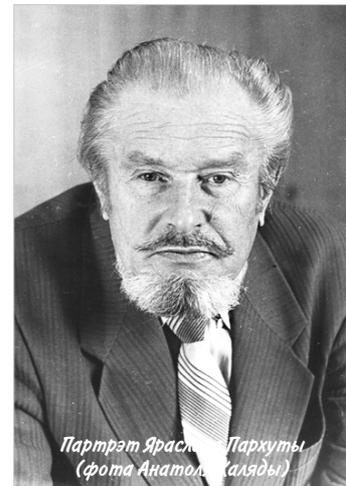
(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАРТРЭТ (заканчэнне артыкула). У фатаграфіі – жанр фотарттрэта, што ўзнік адразу пасля з'яўлення фатаграфіі. Паколькі першапачаткова тэхналогія патрабавала доўгай вытрымкі, то імкнуліся здымаць статычныя прадметы, людзей, якія стаялі нерухома. Звычайна фатаграфаваліся ў адмысловым фотасалоне, са спецыяльнай абстаноўкаю ці маляванымі заднікамі. Быў распаўсюджаны таксама памяротны партрэт (надаўна памерлая асоба фіксавалася ў сядзячым

станавішчы, так муж ці жонка пакідалі сабе памяць аб сузжэннях, маці – аб памерлых дзецях). З часам фотакамеры сталі больш мабільныя, з'явілася магчымасць іх пераносіць, браць у дарогу, памяншалася вытрымка фатаграфавання. З фатаграфіяў канца XIX – пачатку XX ст., якія пакінулі ў тым ліку партрэты, варта назваць Яна Булгака, іерэя Паўла Валынцэвіча. Шырокавядомыя фотарттрэты беларускіх дзеячаў канца XIX ст. – В. Дуніна-Марцінкевіча, Ф. Багушэвіча, К. Каліноўскага ды інш.

Партрэт матушкі Веры (фота П. Валынцэвіча)

Партрэт Ярасіна Паркуты (фота Анатоля Каляды)

З пашырэннем і спрашчэннем фотатэхнікі, а таксама дзякуючы кнігавыданню і друкаванню газет і часопісаў жанр партрэту ў фатаграфіі набывае ў XX ст. распаўсюджанасць. Вядомыя фотарттрэты дзеячаў беларускай культуры, створаныя У. Круком, В. Ждановічам, А. Калядой, Я. Казюлем, Я. Пясецкім, Ю. Івановым, С. Шапранам, Дж. Кунстатэрам ды інш.

На пачатку XXI ст. з'явілася лічбавая фотатэхніка, і працэс атрымання фотаздымка спрашчаўся. Існуюць спецыяльныя камп'ютарныя праграмы, што дапамагаюць апрацаваць фота і стварыць выразны, мастацкі партрэт чалавека.

ПАРТРЭТ ДАНАТАРСКІ – партрэт данатара, партрэт з данатарам (ад лац. *donator* дарыльнік), выява заказчыка (данатара) твора мастацтва або фундатара храма (з мадэлю будынка ў руках) перад Ісусам Хрыстом, Маці Божай або святым-заступнікам. Сустрэкаецца ў розных відах мастацтва, найчасцей у жывапісе. Адметныя рысы партрэта данатарскага: адлюстраванне данатара ўкленчаным з малітоўна складзенымі рукамі, індывідуалізацыя партрэтнай характарыстыкі яго і святога-заступніка, самапаглыбленасць і сузральнасць стану партрэтаванага, адсутнасць у творах жыццёвых сувязяў і канфліктаў.

З'явіўся ў мастацтве сярэднявечча, росквіту дасягнуў у XIV – XVI стст. Вядомы ў многіх еўрапейскіх краінах як частка алтарных кампазіцыяў («Св. Кацярына і св. Магдаліна з данатарамі» Гуга ван дэр Гуса, 1476 – 1478) або фрэскавых размалёвак (кампазіцыя «Энрыка Скравены прыносіць у дар капэлу» Джота, прыкладна 1305, у Капэле дэль Арэна ў Падзі) і інш.

У мастацтве Беларусі вядомы з XVI ст. Найбольш ранні твор – абраз «Пакланенне вешчуну», 1514 (Музей

старажытнабеларускай культуры Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору НАН Беларусі), дзе ў выніку панаўлення XVII ст. змешчаная выява данатара (магчыма, Пётр Сапега, 1569 – 1611). У абразе «Маці Боская з данатарамі» (блізу 1680 г.) у выяве св. Дамніка і св. Ігнація адлюстраваныя браты Радзівілы. Сустрэкаецца ў беларускім манументальным мастацтве (фрэска «Спас з данатарам» М. Кошалева, 1902 – 1911, у Баранавіцкім Пакроўскім саборы).

«Пакланенне вешчуну»